

РОЗДІЛ 9. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ
ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІКОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ СИСТЕМ
В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУCOMPETITIVENESS OF RESORT-RECREATION SYSTEMS
IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE-INVESTMENT DEVELOPMENT

У статті запропоновано концептуальний підхід до системного управління конкурентоспроможністю курортно-рекреаційного комплексу в умовах інноваційно-інвестиційного розвитку. Він дає змогу досліджувати деякі можливі сценарії її вдосконалення та можливості управління змінювати ці сценарії шляхом зміни параметрів системи. Побудовано модель формування високого рівня конкурентоспроможності шляхом вибору альтернатив за критерієм конкурентоспроможності. У їх якості використовуються конкретні рівні розвитку адаптивності та інноваційності. Як методологія дослідження використаний системний аналіз із подальшим комп'ютерним аналізом результатів.

Ключові слова: курортно-рекреаційна сфера, конкурентоспроможність, інноваційно-інвестиційний розвиток, системне управління, моделювання.

В статье предложен концептуальный подход к системному управлению конкурентоспособностью курортно-рекреационного комплекса в условиях инновационно-инвестиционного развития. Он позволяет исследовать некоторые возможные сценарии ее совершенствования и возможности управления изменять эти сценарии путем изменения параметров системы. Построена модель формирования высокого уровня

конкурентоспособности путем выбора альтернатив по критерию конкурентоспособности. В их качестве используются конкретные уровни развития адаптивности и инновационности. В качестве методологии исследованной использован системный анализ с последующим компьютерным анализом результатов.

Ключевые слова: курортно-рекреационная сфера, конкурентоспособность, инновационно-инвестиционное развитие, системное управление, моделирование.

In article conceptual approach to systems management by competitiveness of a resort-recreation complex in the conditions of innovative and investment development is offered. He allows investigating some possible scenarios of her improvement and a possibility of management to change these scenarios by change of parameters of system. The model of forming of high level of competitiveness by the choice of a set of alternatives by criterion of competitiveness is constructed. In their quality concrete levels of development of adaptability and innovation are used. As methodology of researches the used methodology of the system analysis with the subsequent computer analysis of results.

Key words: resort-recreation sphere, competitiveness, innovative-investment development, system management, modeling.

УДК 330.46:338.46

Жваненко С.А.аспірант кафедри економічної
кібернетики та фінансів
Бердянський державний
педагогічний університет

Постановка проблеми. Стійкий розвиток курортно-туристичної економіки на тлі посилення конкурентної боротьби на зовнішньому і внутрішньому ринках можливий тільки за суттєвого підвищення рівня конкурентоспроможності її суб'єктів. Сучасний курортно-рекреаційний ринок, на відміну від більшості інших реально існуючих, є ринком, на якому значна частина продажів повинна споживатися державою за допомогою бюджетного і позабюджетного фінансування. При цьому державі необхідно розглядати всі громадські витрати і вигоди, а не тільки ті з них, за які отримуються явні платежі, тобто слід враховувати непрямий економічний ефект від діяльності курортно-рекреаційної сфери, пов'язаний із відтворенням трудових ресурсів. До того ж у курортній сфері зайнята досить численна група населення. У низці місць ця сфера є містоутворюючим чинником, кризові явища в якій призводять до великих соціальних наслідків. Слід також відмітити, що українські курортно-рекреаційні комплекси не мають необхідного досвіду функці-

онування в ринкових умовах і значно відстають від зарубіжних конкурентів за рівнем управління. Це відбивається на ефективності їх діяльності на ринку курортно-рекреаційних продуктів і веде до нестійкого загального фінансово-економічного стану [1; 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми конкурентоспроможності присвячено праці багатьох українських і зарубіжних учених [3; 4]. У цих роботах розглянуто основні питання формування конкурентоспроможності організацій, ефективності їх функціонування, розроблено різні методологічні підходи та методи оцінки конкурентоспроможності організацій. Водночас слід зазначити, що в наукових публікаціях недостатньо розроблено методологічні проблеми конкурентоспроможності курортно-рекреаційних підприємств, не повною мірою враховуються особливості функціонування курортно-туристичних комплексів і специфіки цього виду діяльності, а роботи щодо моделювання економіки рекреацій практично відсутні.

Постановка завдання. У статті запропоновано концептуальний підхід до системного управління конкурентоспроможністю курортно-рекреаційного комплексу в умовах інноваційно-інвестиційного розвитку, який дає змогу досліджувати деякі можливі сценарії її вдосконалення та можливості управління змінювати ці сценарії шляхом зміни параметрів системи. Як методологія досліджень використаний системний аналіз із подальшим комп'ютерним аналізом результатів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У курортно-рекреаційній економіці поняття «конкурентоспроможність» є досить різнобічним і поширюється на такі складові частини діяльності рекреаційних систем, як курортно-рекреаційний продукт і основні його характеристики: якість, технологія виробництва. Структура поняття дає змогу стверджувати, що конкурентоспроможність об'єкта складається з конкурентоспроможності його елементів і їх організованості для досягнення мети. Таким чином, існують дві сторони конкурентоспроможності. Перша – це елементи, які її становлять (висока якість курортно-рекреаційного продукту, додатковий сервіс, обслуговування протягом усього циклу оздоровлення тощо). Друга – цільове рішення завдання продажу курортно-рекреаційного продукту в конкретній ситуації (конкретний покупець з його індивідуальними потребами, його можливість і здатність вибирати з множини конкуруючих на ринку організацій за власною шкалою переваг, особистих якостей самої здравниці). Перемога в конкурентній боротьбі, по суті, виражає результати конкурентоспроможності. Співвідношення конкурентоспроможності та конкуренції можна охарактеризувати як відношення «потенціал – використання потенціалу». Першість у конкурентній боротьбі можлива за високого рівня обох складників, а програш – за слабкої організації та гарного курортно-рекреаційного продукту. Стійкий вигреш неможливий за поганого продукту, його низької якості або рівні технології виробництва. Отже, цілеспрямована курортно-рекреаційна система в конкурентних умовах повинна володіти двома атрибутами.

По-перше, певною властивістю, необхідною для організації процесу досягнення мети у зовнішньому середовищі на конкурентних умовах. У нашому дослідженні ця властивість – конкурентоспроможність. Найважливішою умовою під час встановлення характеру цієї властивості рекреаційні системи виступають властивістю самого середовища. Такою властивістю в ринкових умовах є наявність ресурсів. У такому середовищі розгортається конкуренція як за доступ до ресурсів, так і за досягнення цілей діяльності системи. Ця вимога відноситься до всіх ресурсів, якими оперує менеджмент, це: капітал, технологія, персонал, лікарська сировина, структура і кількість рекреантів.

По-друге, певною системою управління діяльністю курортно-рекреаційної системи, що базується на ключовій властивості (конкурентоспроможності) для досягнення цілей її функціонування. У сучасних ринкових умовах, з одного боку, характерним для процесу досягнення цілей рекреаційної системи є множинність цілей. З іншого – сталося ускладнення вимог споживача до курортно-рекреаційного продукту і супроводжуваних послуг, до посилення індивідуалізації даних вимог. Процес досягнення цілей вибудовується у зовнішньому середовищі, що володіє властивістю невизначеності. У цих умовах система управління повинна мати властивість генерації множинності управлінських реакцій на зміни зовнішнього середовища. Таке положення обумовлює потребу в адаптивному підході як основному в організації управління. Саме цей спосіб вибору рішень забезпечує ефективність досягнення цілей як спосіб впливу на об'єкт в умовах множинності цілей функціонування курортно-рекреаційної системи.

Можна стверджувати, що властивість конкурентоспроможності, складається з двох головних складових частин: адаптивності та інноваційності. Адаптивність курортно-рекреаційної організації будемо розуміти як властивість пристосованості, як форму відносин курортно-рекреаційної системи із зовнішнім середовищем, як процес внутрішньоорганізаційної трансформації. У свою чергу, інноваційність будемо представляти, як здатність оновлюватися, як внутрішньоорганізаційні процеси трансформації за критеріями: ритмічність, технологічність, мінімальна собівартість. Іншими словами, процеси оновлення повинні бути постійними і ритмічними, технологічними, тобто стандартними процедурами досягнення цілей оновлення, а також реалізовувати оновлені процеси з мінімальними витратами. Якщо адаптивність характеризує реакцію курортно-рекреаційної системи на зміни зовнішнього середовища, то інноваційність – основу такої реакції, сприйняття рішень у своїй діяльності, спрямована зміна діяльності на основі освоєння нових елементів. Адаптивність відповідає необхідності існування в середовищі зі встановленими властивостями. Інноваційність реалізує поняття структури рекреаційної системи, джерела адаптивності, тобто відповідає поняттю достатності.

Отже, властивості адаптивності та інноваційності визначають необхідні і достатні умови формування властивості конкурентоспроможності курортно-рекреаційної системи. Своєю чергою, створення цих властивостей курортних рекреацій спирається на більш приватні властивості елементів системи. Так, зокрема, адаптивність не може формуватися без здатності лікувальної бази, технологічного забезпечення курортно-рекреаційного комплексу розробляти і впроваджувати нові види

лікувальних процедур. Саме діапазон запропонованих лікувальних процедур, потенційна їх різноманітність визначають гнучкість лікувально-технологічної бази здравниць.

Властивість інноваційності спирається на здатність освоювати два види інновацій. З одного боку, це лікувальні та технічні інновації, пов'язані з оновленням лікувально-технологічного складника курортно-рекреаційної системи. Іншою важливою складовою частиною інноваційності служать соціальні інновації. Технічною та інструментальною базою такого роду інновацій є набір освоєних соціальних технологій. Відомо, що ефективність курортно-рекреаційних нововведень визначається системою заходів щодо організації персоналу для зміни набору зразків стійкої поведінки, що забезпечує сервіс, комфортність і технологічні вимоги даного нововведення. Крім того, у технічній інструментарії соціальних інновацій входять методи формування корпоративних цінностей, корпоративної культури.

Слід зазначити, що перспективи розвитку курортно-рекреаційної економіки нині прийнято пов'язувати зі становленням інноваційної економіки [5]. Інновація як своєрідна форма хаосу може стати поштовхом і механізмом виходу на одну з можливих траєкторій розвитку, відповідає внутрішнім тенденціям курортно-рекреаційної системи і забезпечує її новий якісний стан. У цьому полягає істотне значення і конструктивна роль інноваційних чинників для запуску процесів самоорганізації в рекреаційній системі і підготовки її до різних сценаріїв розвитку. Інновація як різновид хаосу є фактором, що виводить нелінійні системи на власні структури-атрактори.

Оскільки інновації є елементом хаосу по відношенню до існуючої курортно-рекреаційної системи, їх упровадження викликає в системі процес самоорганізації, спрямований на адаптацію нового елемента в структуру. Для прискорення адаптації рекреаційна система виробляє внутрішні відповідні інновації, ускладнюються взаємозв'язки між елементами, змінюється структура системи. На першому етапі самоорганізації для забезпечення стійкості системи кількість її реакцій (внутрішніх інновацій) повинна відповідати кількості зовнішніх сигналів. Система вибудовує структуру, в якій кожному зовнішньому впливу відповідає елемент, здатний генерувати внутрішні інновації і впливати на зміну структури системи.

На наступному етапі курортно-рекреаційна система еволюціонує в напрямі все більш упорядкованого стану, що досягається за допомогою ієрархії елементів: встановлюються параметри порядку, включається принцип підпорядкування, забезпечується ефективне угруповання однорідних внутрішніх інновацій, що дозволяють адаптуватися з найменшими змінами в структурі сис-

теми, а отже, з найменшими витратами. Іншими словами, на цьому етапі відбувається адаптація курортно-рекреаційної системи. Система знаходиться у відносній рівновазі, і вирішальне значення набувають ендогенні інновації, що сприяють швидкій адаптації та самоорганізації.

Курортно-рекреаційна система вибірково підходить до реагування на екзогенні інновації, встановлюючи жорсткий режим для їх проникнення, сприймає лише дії, що відповідають її природі, будь-які інші можуть діяти негативно, аж до здійснення сценаріїв хаосу. Досягнувши певної міри внутрішньої сили, нелінійні рекреаційні системи, активізуються, структурують зовнішній простір відповідно до своєї іманентної природи, спочатку заданої середовищем. Таким чином, властивість інноваційності можна розглядати як порушення звичного порядку функціонування рекреаційної системи. Порядок може бути агресивним, він прагне придушити будь-які прояви нового в системі, у тому числі інновації як форми хаосу. Із цим можуть бути пов'язані протиріччя, конфлікти та економічні провали, які супроводжують розвиток будь-якої складної курортно-рекреаційної системи. Подібні процеси можна пом'якшити, прогнозуючи майбутні соціальні та економічні трансформації, або, навпаки, загострити, свідомо провокуючи керовані конфлікти і хаотичні процеси.

Проблему формування високого рівня конкурентоспроможності дослідимо на прикладі вибору конкретних рівнів розвитку двох її складових частин: адаптивності та інноваційності курортно-рекреаційної системи. Завдання формулюється як вибір із набору альтернатив поєднання даних двох показників за критерієм конкурентоспроможності. Можливі співвідношення величин аналізованих показників і конкурентоспроможності визначимо на множині, зображуваних площиною в координатах «інноваційність – адаптивність». Для упорядкування процедури перегляду варіантів по кожній із координат уведемо відповідні масштаби в шкалах вимірювань із такими вимогами, щоб максимальна величина приймала значення, рівне одиниці, мінімальне – нулю. Отже, у координатах «інноваційність – адаптивність» виділимо квадрат зі стороною, що дорівнює 1, площа квадрата укладає всю множину поєднань значень даних показників від мінімальних до максимальних. На всій множині поєднань виділимо п'ять областей, що якісно визначають величину конкурентоспроможності. Співвідношення областей в координатах «інноваційність – адаптивність» приведені на рис. 1.

Область 5 на множині альтернатив характеризує низькі рівні інноваційності та адаптивності, що відповідає слабкій конкурентоспроможності. Високий рівень інноваційності (область 2) розуміється як налагоджена система пошуку новин (як у зовнішньому середовищі, так і всередині рекреа-

ційної системи), оцінка їх здійсненності в умовах курортно-рекреаційної системи, економічна оцінка їх освоєння, здатність персоналу (кваліфікаційний рівень) домогтися запланованого ефекту, ефективний мотиваційний механізм зміни поведінки працівників.

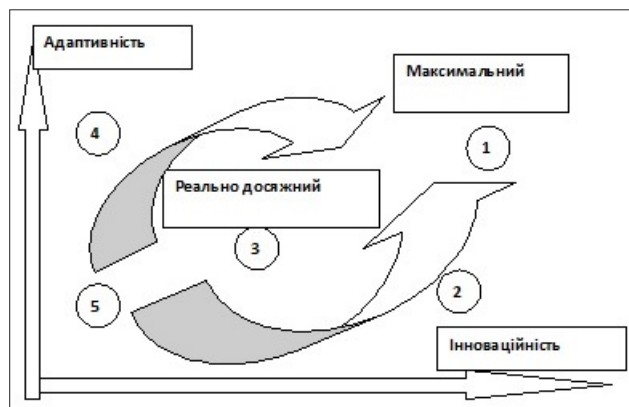

Рис. 1. Альтернативи розвитку конкурентоспроможності курортно-рекреаційної системи

Джерело: розраховано та побудовано автором

Високий рівень адаптивності курортно-рекреаційної системи (область 4) представляє здатність у відносно короткий період пропонувати споживачам новий курортно-рекреаційний продукт або оновлені сервісні послуги під нові вимоги споживання. Важливим показником тут служить величина частки рекреасистеми на даному ринку. Незмінність частки або її збільшення в умовах, коли якісно змінюються вимоги рекреантів, є показником високої адаптивності.

Запропонований сценарій аналізу структурних елементів конкурентоспроможності курортно-рекреаційної системи дає змогу дослідити реальний рівень конкурентоспроможності (область 3) і виробляти стратегії її підвищення. Як показують результати аналізу функціонування складних структурних систем, а також досвід діяльності зарубіжних курортних компаній, самоорганізація курортно-рекреаційної системи у виборі форми адаптації передбачає надмірність ресурсів і управлінських можливостей. Мова йде про модель С. Біра множинності центрів прийняття рішень, децентралізації управління на базі фракталів (моделі Варнеке) [6; 7], де досліджуються питання надлишковості в інформаційних потоках і в центрах прийняття рішень. По суті, мова йде про надмірності тільки одного ресурсу – інформації. На практиці, наприклад у проблемі реінжинірингу бізнесу, використання розширеного обсягу інформаційного ресурсу на базі сучасних інформаційних технологій веде до якісної зміни вимог до таких ресурсів, як технологія і персонал. Більш того, скорочуються питомі витрати матеріальних ресурсів на кінцевий продукт. Інформаційна над-

мірність служить основою для формування необхідної різноманітності поведінки самої курортно-рекреаційної системи у зовнішньо різноманітному за своїми змінами середовищі. Скорочення витрат матеріальних ресурсів досягається реконструкцією системи управління організацією за двома напрямками: по-перше, вдосконаленням контролю, передусім фінансового, через бюджет діяльності центрів прибутку; по-друге, децентралізацією управління, перенесенням відповідальності за взаємодію із зовнішнім середовищем на низові рівні. Поширеною формою децентралізації управління є формування груп, строго орієнтованих на споживача, і створення їм умов для самоорганізації, переходу на командні методи роботи [8].

Розвиток курортно-рекреаційної системи за критерієм системності реалізується через проходження послідовності стадій:

- потенціал, його формування, діапазон змін;
- система управління потенціалом;
- оперативне управління властивістю, цілеспрямоване використання (здатність створювати різноманітні курортно-рекреаційні продукти);
- стратегічний ресурс для ефективного функціонування (властивістю володіють елементи, комплекси елементів, інформаційні системи, фрактали, забезпечення стійкого горизонтального зв'язку між функціональними підсистемами).

Це означає, що кожен елемент рекреаційної системи починає володіти планованими та формованими властивостями. По суті, перехід до децентралізованої схеми управління системою змінює саму парадигму управління як цілеспрямованого зовнішнього впливу на об'єкт для переведення його в інший стан. Розвиток елементів курортно-рекреаційної системи до рівня самостійного прийняття рішень у невизначеному зовнішньому середовищі – це необхідність забезпечення ефективного функціонування систем курортно-рекреаційної сфери. З іншого боку, рекреаційна система як деяка цілісність, як об'єкт цілеспрямованого розвитку в зовнішньому середовищі повинен володіти певними атрибутами. Головним із них виступає керованість та інвестиційність. У зв'язку з цим управління курортно-рекреаційним комплексом із такого роду децентралізацією набуває іншу, відмінну від традиційної форму.

Висновки з проведеного дослідження. Системне управління конкурентоспроможним розвитком рекреаційної системи може бути представлено такою послідовністю властивостей: а) системна гнучкість; б) системна адаптивність; в) системна конкурентоспроможність; г) інвестиційність. При цьому завдання стратегічної й оперативної діяльності можна поділити таким чином. Стратегічна діяльність повинна бути орієнтована, по-перше, на розвиток потенціалу для забезпечення самоорганізації і, по-друге, на поглиблення і розширення мето-

дів управління рекреаційною системою. Оперативна діяльність у цих умовах, що спирається на самоорганізацію її елементів і підсистем, націлюється на оперативне використання властивості в конкурентній обстановці. Крім того, підсистеми повинні працювати над ефективним застосуванням інноваційного інструментарію в конкретних ситуаціях. Кожна самостійна підсистема, що працює зі споживачем, має освоїти завдання оперативної диверсифікації товарного ряду курортно-рекреаційного продукту на базі закономірностей життєвого циклу товару. Різноманітність виробленого курортно-рекреаційного продукту визначається рівнем гнучкості лікувальної бази та туристичного забезпечення. Крім того, підсистеми повинні постійно вести пошук нової сприятливої ринкової ніші. Подібна форма самоорганізації самостійних підсистем забезпечує розвиток курортно-рекреаційної системи за головним критерієм – сталим розвитком.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Павлов В.І. Формування регіонального ринку рекреаційних послуг / В.І. Павлов // Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: перспективи економічного розвитку. – 2013. – С. 31–34.
2. Коломыц О.Н. Перспективы развития регионального рынка санаторно-курортных услуг / О.Н. Коломыц [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http:// science-bsea.narod.ru/2008/ekonom_2008-2/kolomyc_perspekt.htm](http://science-bsea.narod.ru/2008/ekonom_2008-2/kolomyc_perspekt.htm).
3. William A. Recreation and the Local Economy an Input-Output Model of a Recreation-Oriented Economy / A. William. – New York : Graduate School of Business University of Wisconsin-Madison, 2011. – 68 p.
4. Галасюк С.С. Аналіз рівня конкурентоспроможності регіонального ринку туристичних послуг / С.С. Галасюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – Вип. 2. – С. 89–93.
5. Hamel G. Competing for the Future / G. Hamel, C.K. Prahalad. – Boston : Harvard Business School Press, 2010. – 147 p.
6. Варнеке Х-Ю. Революция в предпринимательской культуре. Фрактальное предприятие / Х-Ю. Варнеке. – М. : Маик, 1999. – 211 с.
7. Дубнищева Т.Я. Синергетическое моделирование социально-экономических процессов / Т.Я. Дубнищева // Научные записки НГУЭУ. – 2012. – № 1. – С. 87–93.
8. Шевченко Л.С. Конкурентное управление / Л.С. Шевченко. – Харьков : Эспада, 2014. – 520 с.